

388,7.

In
1977

DE
MAXIMILIANO I. IMP.
CAROLI NEPOTIS

IN
REGEM ROMANORVM ELECTIONEM
ANNO MDXVIII. AGITANTE
EXPOSUIT
IOH. GOTTHELF HOCHMVTH.
A. M.

UNIVERSITÄTS-BIBLIOTHEK
HALLE
(SAALE)

BIBLIOTHECA
PONICKAVIANA

PSIAE.
NHEM. HAEREDD. ET KLAVERBETHIA.

V I R I S
CLARISSIMIS ATQVE DOCTISSIMIS
CAROLO GOTTLOB
ET
IOHANNI CHRISTIANO
K V E H N I I S
SVMOS IN PHILOSOPHIA HONORES CONSECVTIS
HVNC LIBELLVM
COMMVNIS CONGRATVLATIONIS INTERPRETEM
ESSE VOLVERVNT

M. ENKE

KVHL

M. HAVBOLD

M. LVNZE

M. HOCHMVTH

OELSEL

STARCKE.

Quod ab antiquissimis post extinctam gentem Carolingicam temporibus reges atque imperatores Germanorum secuti sunt, ut summam imperii dignitatem genti suae seruarent: illud ab iis maxime, qui ex Austriaca domo oriundi imperio Romano-Germanico praefuerunt, tentatum esse, norunt omnes, qui paulo curatius in historia eorum versati sunt. Praecipue autem Maximiliani I. Imperatoris in hac re studia, concentu quasi facto, collaudant omnes, qui vitae eius perferibendae studium insumerunt. Nec profecto iniuria. Quamuis enim varia sint Variorum de eius in administranda republica institutis iudicia, ita, ut ab aliis ista ceu saluberrima summis laudibus efferantur, ab aliis ceu temeraria vituperentur: tamen haud scio, an is sit eorum adnumerandus principum numero, qui licet in exsequendis consiliis minus felices, in capiendis tamen sapientissimi fuerent. Sed nisi agendi prudentiam, et peruincendi ardorem necessaria sustentant adiumenta: consilia vel optime excogitata

tata irrita cadant, aut tardiori saltem gradu procedant, necesse est. Cuius quidem rei ut omnino in rebus a Maximiliano I. gestis multa deprehendas documenta: ita in iis maxime, quae extremo vitae tempore de Caroli nepotis in regem Romanorum electione agitavit. Quem locum difficilem atque lubricum cum nobis tractandum sumserimus: in hac quidem festinatione, qua, ne nimis sera videretur gratulatio, opus fuit, nonnisi primas iustae dissertationis lineas describere licuit. Sed et has VOBIS, KVEHNII, mihi Carissimi, meique Amantissimi, certissime mihi persuasum habeo, gratas acceptasque fore. VOBIS enim sacras eas esse volui. Etenim diuturnum contubernii consortium, studiorum necessitudine inter nos contractum, animorum autem similitudine nutritum atque confirmatum exigebat, et vero etiam communium amicorum nostrorum voluntas suadebat, ut VOBIS congratularer honores, quibus ab Amplissimo Philosophorum Ordine ornatos VOS esse vehementer gaudemus. Hunc vero gaudii nostri sensum dum palam profiteri gestiebamus, placuit eo literarum genere ad VOS uti, quo VOS maxime delectari cognovimus, atque locum pertractare, cuius enarrandi occasionem VOS Ipsi nobis praebuistis dissertatione, nuperrime data ad Patrem VESTRUM, VOBIS non magis amandum, quam colendum mihi. Quae enim ibi diligentissime commentati estis, de causis, quibus commotus Fridericus III. Elector Saxoniae, dignitatem imperatoriam post Maximiliani I. obitum sibi oblatam

latam recusauerit, ea me eo deduxerunt, vt etiam inquire-
rem, quare idem Elector imperatori, adhuc viuo, Caro-
lum I. Hispaniarum regem imperii consortem adiungi no-
luerit. Atque sic factum est, vt, quae de hac re anno supra
millesimum quingentesimum duodeuicesimo acta sunt, ea
plenius excuteremus, maximeque difficultates Maximiliano
in illo negotio motas commemorarem, quas ab aliis, qui
in hoc argumento versati sunt, praeteriri, aut vix attingi,
aut minus adcurate tradi memineram. Sed ad rem ipsam
accedamus.

Iam primum Maximilianus non sub finem vitae tantum
de successore suo designando curiosus fuit, sed longe anti-
quiora huius studii vestigia reperiuntur. Neque enim vi-
detur a vero abhorrere, eum maiorum exempla secutum,
iam tum, cum antecessore suo mortuo expeditionem Roma-
nam aliquoties moliebatur, hoc etiam mente agitate, vt
impetrata corona imperiali, Philippum filium Principibus
imperii Electoribus regem Romanorum sibi adiungendum
commendare posset. Ab imperii autem ordinibus subsidiis
ad illam expeditionem necessariis non adiurus scopum, quem
perebat, attingere non potuit. Neque multo post Philip-
pus e vita discessit. Anno autem MDXI., cum inanis de
Iulii II. Pontificis excessu rumor percrebuisse, Maximilia-
nus, simili fere ratione, qua idem Iulius II. ^{a)} et iam Boni-
facius

a) vid. Lettres du Roy Louis XII. Tom. I. p. 261

VIII

facius VIII. b) Pontifices imperatoris titulum adfectauerant, Pontificatus summi honorem ambiit, c) et; quo facilius Ferdinandi, regis Catholici suffragationem ea in re sibi conciliaret, Carolo, communi ipsorum nepoti, imperium cedere in animo habuit. Cui rei explicandae ex epistola, d) quam ea de caussa ad Margaretham filiam dedit, haec adscribam:

„Envoyons demain Monsr. de Gurce Evesque à Rome devers le Pape pour trouver fachen que nous puyssuns accorder avec ly de nous prendre pour ung Coadjuteur, affin que apres sa mort pouruns estre assuré de avoer le Papat et devenir Prester et apres estre Saint, et que yl vous sera de necessité que apres ma mort vous seres contraint de me adorer dont je me trouveré bien gloryoes. Je envoie sur ce ung poste devers le Roy d' Aregon pour ly prier quy nous vuelle ayder pour à ce parvenir dont yl est aussy content moynant que je resingne l' Empir à nostre comun fyls Charl de sela aussy je me suys contenté.“ Illo certe tempore Carolo imperii decus ab auo destinatum fuisse Hubertus Thomas, Leodius, haud obscure significavit in Annalibus

bus

b) IO. CVSPINIANVS in vita Alberti I. p. 446. (Basil. 1561. f.) Ense accinctus et coronatus (Bonifacius) in publicum prodiit, inquit: *Ego sum Caesar et Pontifex.*

c) Literas ad Paulum a Lichtenstein de hoc negotio datas vid. in

iisdem literis Ludovici XII. Tom. III. p. 325. Germanice eas exhibet GOLDASTVS in *Reichshandlungen* p. 96. conf. ERN. SAL. CYPRIANI diss. de Maximiliano I. Imp. Pontificatum Max. adfectante.

d) *ibid.* Tom. IV. p. 2.

ous de vita et rebus gestis Friderici II. Palatini ad a. MDXIII. e)
 „In animo, ait, iam tum habebat, (Maximilianus), nepotem
 ex filio ad imperialem dignitatem promovendi, quod ipsum
 tamen studiose dissimulabat.“

Hoc ipso anno MDXIII. cum post Iulii II. Pontificis
 fata illud, quod antea placuerat, capessendi Pontificatus Ma-
 ximi consilium in mentem reuocasset, imperii Romani digni-
 tatem offert Henrico VIII. in Anglia tunc summa cum laude
 regnanti, qui tamen illam Volsaei, amici, admonitu acci-
 pere recusavit. f) Insequenti tempore cum Maximilianus
 ob turbas a Gallorum regibus metuendas tuendae rei Au-
 striacae conciliare cuperet vicinorum regum adfinitatem: ce-
 lebratissimum illum trium regum conuentum, g) Viennae
 anno MDXV. instituit, in quo, istis foederibus, Ludoui-
 cum, Bohemiae regem, constituit Vicarium imperii genera-
 lem, et suum in eodem imperio successorem. h) Quae quam-
 quam adeo temere a Maximiliano coepta esse videntur, vt
 omnem

e) Libr. III. p. 47. (Francof. 1624. 4.)

f) v. IOH. GOTTL. BOEHMII V. III. diss. de Henrico VIII. Angl. Rege imperium Rom. post obitum Maximiliani I. adfectante.

g) v. IO. CVSPINIANI diarium de congressu Max. I. Caesarscum Vladislao, Ludouico, et Sigismun-

do Hungar. Bohem. ac Poloniae regibus. in eius opp. p. 616.

h) v. diploma eius in MATTH. DO-
 GIELIS Cod. dipl. Polon. et Li-
 thuan. T. I. Bohem. et Austr. N. XX.
 p. 171. cf. IO. CHR. WILH. DE
 STECK Observ. subsec. specim. p.
 78. f.

omnem pene fidem amittant: tamen equidem ob literas publicas super haec datas, et ob quaedam scriptorum indiciaⁱ⁾ adeo non negauerim, vt potius Singularibus istis, qualia in rebus ab eo gestis haud pauca occurrunt, adnumeranda putem. Qui enim Philippum filium isto tempore Electorum collegio admotum cupiit, qui Papatus honorem bis ambiit, qui regnum Neapolitanum adfectauit, qui Suecis, suae ditioni non subiectis, imperii proscriptionem comminatus est, et id genus alia: ab eo quidni et statuamus imperium, non consultis iis, penes quos eius in alium transferendi potestas est, exteris adeo regibus oblatum esse, quos, vana spe lactando, magis sibi deuinciret. Accedit, quod vterque rex, illo mortuo, imperium adpetebat,^{k)} quamquam, vtrum promissorum illorum nomine, non constat. Sed haec vt se cunque habeant; Maximilianus, vt erat varii et mutabilis ingenii, nec in hac sententia perstitit, sed aliquot annis post gentis suae memor, siue quod aetate prouectior mortem adpropinquantem sentiret, siue quod imperii honorem tunc temporis periclitari animaduerneret, de constituendo alio successore sollicitus fuit. Cum enim Fran-

i) de Henrico historiae Anglicanae scriptores tradiderunt; quos BOEHMIVS diff. laud. commemorauit. De Ludouico GEORGIVS SPALATINVS in vita Friderici Sapientis Lib. II. ad a. 1515. retulit. in

d. Samml. verm. Nachr. zur Sächf. Gesch. Tom. V. p. 126.

k) v. BOEHMIVS l. c. De Ludouico nonnihil monuit SPALATINVS in vita Friderici Sap. l. c. p. 27.

Franciscus I. tunc Galliarum potitus, retractaret consilia, quae inter antecessores Carolus VIII. ^{l)} et Ludouicus XII. ^{m)} maxime, variis modis agitauerant de imperii Romano-Germanici terris ad se trahendis, summaque eius dignitate ad Francos transferenda: Maximilianus serio cum Germania Septemuiris agendum sibi existimauit, vt ne coronam imperatoriam Austriacae domui eripi paterentur.

Itaque cum retundendae Gallicae potentiae magis magisque ingrauescenti omnes gentis suae opes coniunctas opponere cuperet; anno MDXVIII. in comitiis imperii, quae Augustae Vindelicorum indicere decreuerat, de Caroli ⁿ⁾ nepotis in regem Romanorum electione agi volebat. Quae

B 2

res

1) Is, auctore BELCARIO, Comment. rer. Gall. Lib. I. VI. p. 159. (Lugdun. 1625. f.) „*coctamyaem imperatoriam indutus, ac Caesar Augustus salutaris, consensu equo progressus, dextra rotundum pomum orbis Symbolum, siue nozam, sinistra sceptrum tenens, Gallica Neapolitanaque nobilitate comitante urbem (Neapolim) faustis acclamationibus undique personantibus velut Orientis Imperator ingressus est.*“ Suspiciatur autem Maximilianus Occidentis, nec forte abs re, cum recenti hac aemulatione grauior accensus foederi an. MCCCXCV. contra illum

inito accesserit. cf. tamen, quae contra disputauit FR. WIDEBURGIUS in d. Samml. verm. Ann. aus d. Staats Rechr, und der Gesch. p. 21.

m) V. MULLERI Reichstags Staat Lib. I. p. 92. cf. GERH. DE ROO Annal. Austr. Lib. XII. p. 565. (Hala Magd. 1709. 4.)

n) GVICCIARDINII, aliorumque, qui hunc sequuntur, scriptorum narrationem de faciliori Maximiliani in Ferdinandum, alterum nepotem, animo multis impugnat G. D. HOFFMANNVS in verm. Beobacht. aus d. deutschen Staatsgesch. und Rechrn P. II. p. 210. sq.

res vt eo felicius succederet, praeparandos Electorum animos ducebat, misso ad omnes, antequam Augustae conuenirent, Zieglero, *) Cancellarii sui Vicario, cuius in hoc negotio promptam dexteritatem perspiciebat. De Bohemico autem suffragio quamquam ob tutoriam in Ludouicum regem potestatem securus esse poterat, tamen et Sigismundum I. Polonicum, contutorem, de consensu rogauit; id quod ostendunt [huius literae P) Oratoribus suis anno MDXVIII. datae, quibus eligendi regis Romanorum facultatem ipsis concessit. Neque ipse Carolus quidquam intentatum omisit, vt ex mandato ad Hoierum, comitem Mansfeldensem, misso intelligitur, quo eum iubet hortari Maximilianum, vt electionem suam in comitiis Augustanis procuraret. Magnam, addit, pecuniae suamam Principibus distribuendam Corteuillae, ministro suo in Aula Caesaris residenti, concedendam rursus. q)

Exploratis sic Principum Electorum studiis ad ipsa comitia itur, in quibus quae in vniuersum acta sint, hic multis exponere nihil atinet, nec, cum ob frequentem et copiosam

o) v. FVGGERS *in Ebnenspiegel d. Erzhauses Oesterreich* Lib. VI. P. 1358.

p) in DOGIELIS Cod. dipl. Pol. Tom. I. N. XXIV. p. 26. Pasta illa de a. 1515. quorum antea mentionem fecimus, sublata fuisse coniece-

runt Viri Docti ex aliis Sigismundi literis in MULLERI *Straarscabines* Tom. I. p. 10.

q) v. SECKENDORFII *Hist. Luth. Lib. I. Sect. 16. p. 42.* (Lips. 1694. f.)

piosam Scriptorum *) idoneorum narrationem satis cognita sint, opus est. Itaque tacebimus quae ad rem ecclesiasticam pertinebant: praeteribimus etiam, quae ad auxilium contra Turcas ferendum, et iuris de imperii causis dicundi rationem melius constituendam magisque sustentandam rogata erant: nec causas **) commemorabimus, quare in his vniuersi imperii ordines Maximiliani voluntati tam parum satisfecerint: ea tantum persequamur, quae de noui regis Romanorum creatione agitata **) multi rerum Germanicarum commentarii aut plane praeterierunt, aut ita tradiderunt, vt nihil omnino imperator effecisse legentibus videatur.

Iam igitur eo Maximilianus animum intendebat, vt suffragia Electorum Carolo, Hispaniarum regi, conciliaret, quo facilius, nisi in his ipsis comitiis, proximo tamen ipsorum conuentu electio ipsa perageretur. Quod initio ita ipsi

B 3

ex

*) V. VLRICHVS DE HVTTEN in variis epistolis, maxime illa ad Iulium Pflugk, quae subiuncta est eius Nemini. in Selectis et Rarioribus Latii Purioris Monumentis a I. C. Fischero editis p. 100. (Ienae-1738.

4.) RICH. BARTHOLINVS in narratione de conuentu Augustano 1518. conscripta, in SENKENBERGII Sel. Iur. et Hist. Tom. IV. p. 629. seq. In praefatione huius Tomi p. 35. Vir Illustris latius de-

scripturum se esse haec comitia fidem dedit; qua an se soluerit, mihi quidem non constat.

s) V. DE HARPPRECHT *Staats-archiv des Reichskammergerichts* P. III. S. II. p. 161. f.

t) De his egerunt G. D. HOFFMANNVS l. c. p. 191. f. et GENETOS. DE STECK (hic enim auctor putatur) in *Ausführung polit. und rechtl. Materien* N. X. p. 171. f. cf. LETTERE DI PRINCIPI Lib. I. passim,

ex voto successit, vt quatuor Electores facile suffragarentur, Albertus, puta, Archiepiscopus Moguntinus, Aufriacae genti multis nominibus obstrictus; ^{u)} Ioachimus, Elector Brandenburgicus, ^{x)} Moguntini, fratris, exemplum secutus; Ludouicus Palatinus, quem Fridericus, frater, Maximiliano conciliatus a Gallorum partibus retraxerat, ^{y)} et Herrmannus, Praeful Colonienfis, qui in Carolo, Hispaniarum rege praesidium satis firmum contra Gallorum in suas terras inuasionem sibi collocatum iri sperabat. De Bohemico enim voto, vt vidimus, non habebat imperator, quare sollicitus esset. Illud vero optime testantur literae ^{z)} a Maximiliano

passim, (Venet. 1570. 4.) cuius rarissimi libri vsum Illustris BOEHMII humanitati debeo.

u) In his ipsis adeo comitiis imperatoris beneficio Cardinalis dignitatem acceperat. v. VLRICHI DE HVTTEN epist. in libr. laud. p. 103.

x) Hunc FVGGERS l. c. p. 1362. retulit his verbis vsum esse: *Er vor seine Person vermöge kaum die Falkner und Jäger zu einem kaiserlichen Hofstaate zu unterhalten, und habe um diese Ehre sich nit anzunehmen, und es werde des Reichs Nothurft ihn und seine Mithurfürsten selbst wohl lehren daß sie keinen andern, als K. Karolum — zum Römischen Kaiser künfftig erwählen werden.*

Hinc intelligitur, quae fides iis habenda sit, qui eum tradiderunt sequenti anno imperii cupidum fuisse, incitante Alberto fratre, quem et ipsum fidem seruasse, magnamque Carolo operam hac in re praestitisse constat. v. RAYNALIVS in *histoire de l'élévation de Charles-quin au Trône de l'Empire*, in *Memoires de l'academie de Berlin*. An. 1752. p. 143. cf. KOEHLERS in *hist. Münzbelust.* P. V. p. 140. f. de GVDEN Cod. dipl. Mogant. Tom. IV. p. 612. 13.

y) v. HVB. THOMAS Leodius l. c. p. 66.

z) GVDENI C. D. M. p. 599. f.

ximiliano Calendis Septembribus huius anni (his comitiis nondum dissolutis) datae, e quibus ea, quae huc adprime faciunt, transferenda putauimus: *Wir Maximilian — be-
kennen — als wir, in namen unnd an stat als Tutor unnd Vormün-
der des Durchleuchtigen Fürsten, Hern Ludwigs, zu Hungern
und Behaim etc. Kunig, unnsers lieben Suns, Brueder unnd Churfür-
sten; desgleichen der Hochwirdige in Got Vater, Herrn Albrecht,
zu Mainz — und der Erwirdig Herrmann Erzb. zu Coln —
desgleichen die Erwirdig und Edel, Erasmus Bischof zu Plocen,
und Raphael de Leschno, Hawbtman zu Lannden, als Rete und
als vollmechtig Gewalthaber des Durchleuchtigsten Fürsten, Herrn
Sigmunds Kunig zu Polan, als unnsers Mittutors und Vormun-
des des gemelten Kunig Ludwigs; unnd dartzue die Hochgebornnen,
Ludwig, Phallentzgrave bey Rein und Hertzog in Bayern, und
Joachim Marggrave zu Brandenburg — aus beweglichen tref-
fenlichen ursachen, auch auf unnsern sonnderlichen willen, ansue-
chen und Begern, der heiligen Cristenheit, dem Römischen Reiche
und Derwtfcher Nation zu Eer, nutz, unnd gutem und pesten bedacht
und zugesagt haben, den durchleuchtigsten Fürsten Herrn Kar-
len, zu Hispani, — Kunig, Ertzhertzogen zu Oesterreich — so vil an
unns allenn ist, als gebornnen Ertzhertzogen zu Oesterreich zu Römi-
schen Kunig zu erwelen, unnd das Decret wie sich gebürt, darü-
ber ausgerichten; das wir unns dagegen unnd darumb für unns und
den obgenannten unnsern lieben Sun Kunig Karlen unnsrer Erben
und Nachkomen verphlicht, — der vorgedachten unnsrer lieben
Freund, Sweger und Oheim, der Churfürsten von Mayntz, Cöllen,
Beheim,*

Beheim, Phallenitz und Brandenburg gnedigst Herrn sein und bleiben. — „ Neque solum, quae hic a Maximiliano promissa erant, ipse Carolus se seruaturum esse aliis literis ^{a)} professus est, sed etiam erga Albertum Moguntinum, et Ioachimum Brandenburgicum, quorum in hac quidem re exitium fauorem perspexerat, gratum se animum habiturum esse declarauit. ^{b)} Nec Pontificem horum Electorum in Carolum voluntas latebat. ^{c)}

Ex his vero, (nam quid plura commemorem?) satis adparet, quam opinione sua fallantur, qui Maximiliani in hac re consilia plane irrita fuisse existiment. Immo res eo iam perducta erat, ut, nisi alia ipsam electionem differre suassent, Carolus, plurimis votis electus, in hoc eodem forte gentis concilio Rex Romanorum fuisset designatus. Sed praeter Electorum, Treuirensis et Saxonici, dissensum Pontifex quoque Romanus, et Galliarum rex omni, qua poterant, ratione renitebantur. Et hic quidem simulatque ad aures peruenerat, Caroli in regem Romanorum creationem tentari: vehementer commoueri, ac, ne tanta potentia, qua se vndique circumdatum iri videbat, vni Carolo concederetur, omnia moliri; Germaniae Septemuiris libertatis iacturam ostendere; Leoni Pontifici praesagire Italiae seruitutem; Venetis funestorum bellorum terrorem iniicere: in
primis

a)b) GVDENI C. D. M. p. 599. f. Lib. I. fol. 55. cf. GOLDASTI Po-
c) LETTERE DI PRINCIPI litica Imperialia P, I, p. 102.

primis autem, Mediolani memor, Pontificem oppugnare, qui Maximiliano coronam imperialem in Germaniam transmittere recusaret, aut ei saltem, Italiam eo consilio petituro, cum armis venire interdiceret.

Scilicet expeditione Romana, quae anno MDVII. suscepta erat, irrita facta, Maximilianus, assumserat titulum Electi Imperatoris, ita tamen, vt significaret, se hoc adeo non in fraudem sedis Apostolicae fecisse, vt potius, consilio, coronam imperialem opportunitiori tempore recipiendi, non plane abiecto, breui se in Italiam rediturum speraret. ^{d)} Quae omnia Iulius II. Pontifex, vt ab Italia arceret Germanicas copias, rata habuit. ^{e)} Nunc autem Leo X. qui inter haec sedem Apostolicam ascenderat, vel quod interregnum in Germania exoptaret, (hoc enim ad tuendam auctoritatem Pontificiam Maioribus suis non raro profuisse bene narrat,) vel quod nimia imperatoris erga Lutherum eiusque sequaces lenitate irritatus ~~esset~~; is igitur a Francisco I. facile se eo induci passus est, vt imperatoris consiliis aduersaretur, prae-

d) SCHMAVSSII Corp. Iur. Publ. Acad. p. 64. f.

e) HEUTERVS Rer. Belg. Lib. VII. p. 292. GERH. DE ROO Anal. Austr. Lib. XII. p. 568. IO. CVSPINIANVS in vita Maximiliani l. c. p. 606. ACHILL. PIRMIN.

GASSARVS in Annal. Augstburgens. ad a. 1508. in MENCKENII Scriptt. Rer. Germ. Tom. I. p. 1745. alii, quorum de die, quo haec facta sint, dissentium sustulit HAEBERLINVS in pragmat. Auszug aus der allgem. Weltgesch. in praefat. Vol. X. p. 40.

praetextens, ex legibus imperii duo reges vna imperare non posse, neque Caesarem, cuius capiti corona non ab ipsis Pontificis manibus imposita sit, nominandi regis Romanorum potestatem habere. Quod etsi nostra aetate recte pernegatur: tamen istis temporibus, quibus certa iurisprudentiae Germanorum publicae principia nondum dominabantur, aliquam vim habuisse miror cur nonnulli negent. Ipse enim Maximilianus Germaniae Proceribus inueteratarum caerimoniarum titulorumque studiosis hoc indulgit, vt, quamquam ob ingrauescentem aetatem Romam adire recusaret, tamen promitteret, se de illa per legatum aliquem in Germaniam mittenda cum Pontifice atque Cardinalibus acturum esse. ^{f)} Quae quidem inter causas erat, cur ipsa Electionis sollemnia vsque in mensem Martium futuri anni differret; ^{g)} quamquam prope verum aecedit, quod nonnulli non sine summo ingenii acumine coniecerunt, Maximilianum, postquam Pontificem tergiuersaturum ^{h)} suspicatus esset, de coronatione

f) HEVTERVS *l. c.* p. 338.
GERH. DE ROO *l. l.* p. 603.

g) LETTERE DI PRINCIPI
Lib. I. fol. 57.

h) Illustrantur haec literis SIL-
VESTRI, Vigorniensis episcopi ad
Cardinalem Eboracensem in MAR-
TENI et DVRANDI Collect. Vet.
Monim. Tom. III. p. 1302. Animose
imperiale coronam Caesari et Ca-

tholico regi, quam nunc oblationibus, nunc aliquo alio modo instantissime requisierant, mittere negavit (Pontifex) — totamque hanc difficultatem ipsis obiecit, vt electionem differret, atque catholico regi difficilem redderet — formidine nimiae ipsius potentiae et magnitudinis, quae facile libertati et statui ecclesiastico obesse potest.

ronatione ista parum sollicitum, ne Electi Imperatoris titulus imperii consortio obeffet, postulasse a Germaniae proceribus, vt Imperatorem se, non Imperatorem Electum adpellarent. ¹⁾

At vero Pontifex cum metueret, ne Carolus Germaniae sceptro cum Siciliano, quod tenebat, coniuncto, recuperandae Insubriae cupiditate incitatus bellum in Italia accenderet, et Romanae sedis dignitatem protereret: nouis eius in regem Romanorum designationem difficultatibus inuoluebat, praefatus, prohibitum esse ex legibus antiquis, ne rex Neapolitanus simul imperium Germanicum teneret. Neque vero minus et ex his se explicare Maximilianus studuit. Etenim, si coniecturae locus est, de Siciliae regno, ne Carolo ad Germanicum aspiranti impedimento esset, in Ferdinandum fratrem transferendo cogitauit. Ostenditur enim apud Koehlerum ^{k)} numus, hoc ipso anno MDXVIII. cusus, in cuius altera parte Maximiliani, in altera vtriusque nepotis imago conspicitur, assignata Carolo Hispaniae, Ferdinando Siciliae regis adpellatione. Cum autem de hoc, tamquam Siciliae rege rerum annales sileant: equidem quo alio haec numi inscriptio spectet, me non intelligere fateor. Nec ipse adeo Koehlerus (at quantus vir in numismatis ex historia explicandis!) de ista Ferdinandi adpellatione quidquam

C 2

monuit.

¹⁾ v. BOEHMIVS in *Sächs. Großen-Kabinets* Fach 2, p. 150.

^{k)} in *hisor. Münzbel.* P. III. p. 177.

monuit. Carolus vero quod haud dubie praevideret, Hispaniae ordinibus haec ingrata fore, qui ius primogeniturae atque indivisi in suo regno imperii legibus moribusque constitutum esse adferent: maluit de istius legis Clementinae venia, ingenti pecuniae vi impetranda, cum Pontifice agere. Qui quidem cum aliquamdiu cunctatus esset, tamen et tantis promissis allectus, et Caroli Maximilianique odium atque iram pertimescens, eius rei tandem spem fecit. Atamen, quod Pontifices Romanos, cum a potentioribus principibus sibi inuicem aduersantibus simul adirentur, omni fere aeno egisse accepimus, vt, dum cognouissent, vter praeuoliturus esset, mentis suae consilia tegerent; id vero Leo X. hac in causa callide imitatus, literas, quibus Hispaniarum rex ista religione solueretur, non statim promulgauit. Ne autem suum sibi Franciscum, Gallicum, offenderet, maius erga eum studium facilitatemque prae se ferens, quod ipsius erat simulandi dissimulandique artificium, auctor suatorque regi fuit, vt cum imperii Septemuiris de alio quouis rege Romanorum eligendo ageret, atque Fridericum, Saxoniae Electorem, commendaret. Quod quidem consilium Laurentius Medicus, dux Vrbinas, is, quem Leo X. necessitudine sibi iunctum, sequenti anno, imperii spei admotum cupiebat, ¹⁾ suggestit, nec Franciscus I. neglexit; id quod ex literis Principum clarum est.

Haec

1) v. PETRVS MARTYR Epist. Lib. XXXII. Ep. 637. p. 352.

Haec dum Pontifex et rex Galliarum moluntur, inter Principes quoque Electores Treuir et Saxo ad Carolum imperii summam deferri nolebant. Neque tamen adfirmaverim, serio eos ad Auream Bullam prouocasse, quae de electione regis Romanorum *uiuo adhuc imperatore* instituenda nihil praecipiat. Cum enim de tali electione in ea aequè minus atque in aliis antiquioribus imperii constitutionibus sancitum sit, neque Electores exempla in contrariam partem fugerent: intelligi non potest, quare illam legibus contrariam pronunciauerint; nisi quis dicat, religioni sibi eos duxisse, in tali re quidquam decernere, quod non disertis verbis lex probauerit. Sed quis ignorat? subsequenter ad hoc temporibus ista causae specie vfos esse nonnullos Electores, vi paulo post in Ferdinandi I. electione, a Carolo fratre tentata, factum est. ^{m)})

Propius ad verum haec videntur accedere, quod Septemviri Caroli iuuentute, qui vix octodecim annos natus esset, offenderentur, vel, quod ipsi, regi Hispaniae, tam longe remoto, rerum Germanicarum tutelam committere nollent, vel quod vererentur, ne gens Austriaca, iure in imperio succedendi hereditario adquisito, eligendi libertatem ipsis eriperet. Ad haec animaduernerant, quanta subinde imperandi licentia Maximilianus vsus esset ad accidendam

C 3

pote-

m) SPALATINVS in vitis Elector. ac duc. Saxon. in MENCKE- NII Scriptt. Rer. Germ. Tom. II. p. 1123.

potestatem eam, quam diuturnum inertis antecessoris imperium ipsis et reliquis Germaniae ordinibus indulserat. Cum autem facili coniectura assequi possent; Carolum aui vestigia non modo pressurum esse, sed ob maiorem, qua pollebat, potentiam, longe maiora tentaturum: eo magis habebant imperatoriae potentiae aemuli, quod tam praepotentis regis electionem a se declinarent. Quidquid enim de insigni in Carolo ingenii lenitate atque bonitateⁿ⁾ praedicaretur: tamen perspexerant indolem eius magna spirantem, norant eius Plus Ultra, et audierant, quae iam in patrio regno adhuc iuuenis perfecisset. Neque latebat Germanos, quam aspera esset Hispanica natio, quam dominationi adhaeta, quam fastuosa erga aliarum gentium principes. Quo magis verebantur, ne Caroli I. amici, atque Consiliarii Hispanici rebus se imperii Germanici immiscerent, nullaque libertatis auitae ratione habita, ad Domini lubitum rempublicam administrarent. Quapropter ii ipsi Electores, qui suis Carolum suffragiis sustentauerant, de nimia eius potentia sibi cautum literis^{o)} cupiebant, quibus Germanicae libertatis statorem, amplissimorumque, quibus gauderent, privilegiõrum custodem se fore profiteretur. Quibus si quis adiderit singulas leges, quae in pleniori sanctione imperatoria,

n) v. BOEHMIVS in Sel. Caroli V. imp. erga rem euangelicam
 pit. ex hist. Caroli V. imp. et quos lenitate.
 ibi allegauit. cf. tamen, quae IDEM o) de GVDEN Cod, Dipl. Mog.
 nuperrime commentatus est de Ca- Tom. IV. P. 603.

ria, Carolo, anno proxime sequenti, lata commemoratae sunt, talia sane deprehendet, quae de his, quas diuinavimus, causis dubitari nullo modo patientur.

Has fere communes habuisse causas videntur Electores Treuirensis et Saxonicus, quamquam diverso consilio impulsii. Ille enim largitionibus Gallicis corruptus lucrum suum spectabat: hic autem, sapientia, omnium consiliorum suorum auctore, et constantissimo patriae amore ductus verae reipublicae saluti consultum cupiebat. Hinc illius repugnantiam Maximilianus parum curavit: P) contra eam huius, quem Austriaco nomini alias deditissimum cognoverat, auctoritati solum q) cedendum putavit.

At vero Fridericus III. Saxo eo acrius instabat disturbandae huic Caroli electioni, quo grauiores causas habebat sibi proprias. Inter quas primo loco occurrit, quod Vicariatus iura, quae hoc maxime tempore periclitari coeperant, denuo exercere, exercendoque integra conseruare studuit.

Etenim

p) FYGGERS in *Ebenspiegel* des Erzb. Oesterr. l. c. ita memoriae prodidit: Maxim. fand die Kurf. willig und wolgeneigt, auffer den Erzb. von Trier — welcher den Mantel nit Ost. sondern Westwärts hängend eine dunkle Antwort gab, die aber als die einige den Kaiser nichts irrite.

Sap. l. l. p. 39. Dieser Churfürst zu Sachsen Fridrich — erhielt auf dem letzten Reichstage des Röm. Kaisers Maximilian zu Augspurg allein, das — bey Leben und Regierung des R. Kaisers kein Römischer König würde — denn da pickten seine größten Freunde an ihn — über das alles Röm. Kais. Maj. Kaiser Maximilian selbst.

q) SPALATINVS in vita Frid.

Etenim sub Maximiliano varia in republica instituta fuisse constat, quae suis aliquando priuilegiis obfutura vterque imperii Vicarius suspicabantur, veluti Iudicium Camerae, atque regimen imperii, quod vocant, quorum vtrumque agnouerunt illi quidem, ita tamen, vt literas publicas ^{r)} ab imperatore sibi expeterent, quibus Augusto muneri suo cautum esset. Illud omittam, quod ipse Maximilianus, ex consueta imperandi lubidine, Vicariatum Imperii Generalem nonnullis obtulisse inuenitur, vt Henrico VIII. Angliae regi, qui illud ipse professus est, et ^{s)} Ludouico Bohemico, de quo supra vidimus. Maioris autem momenti est, quod Viri Docti ^{t)} dudum recte coniecerunt, hac maxime aetate magnam inter Electores Palatinos et Saxonicos de Vicariatu subortam esse aemulationem. Illi enim ab eo inde tempore, quo communia Vicariatus iura Saxonicae domui, folius Caroli IV. fauore, in Aurea Bulla concessa aut confirmata esse opinati fuerant, contendebant, hoc sibi iuris esse, vt per impe-

r) in I. I. MÜLLERI *Reichstagsstaat vom Jahre 1500-1508*. Lib. V. p. 718. f. et LÜNIGII *Reichsarchiv* Part. Spec. *Theil II.* p. 29. 30.

s) in literis ad Margaretham Austriaeam d. 12. Iun. 1514. scriptis v. *Lettres de Louis XII. Tom. IV.* p. 323. *Il nous souvient bien que lors que l'Empercur nous fit demoustrance de*

l'offre de la Couronne Imperiale, et apres du Vicariat irrevocable etc.

t) v. *Chur-Sächf. Reichsvicariatsgesch. in d. Samml. zur Sächf. Gesch.* Tom. IX. p. 19. 29 sq. cf. de HARP-
PRECHT *Staatsarch. d. R. K. G.* Tom. II. §. 115. p. 101. Tom. IV. p. 65. et IO. ERN. KREGELII *diff.* de Vicariatu Saxonico in casu absentiae Imperatoris. Lips. 1707.

imperatoris e Germania absentiam, sine Saxonis consortio, rempublicam soli administrarent, nixi auctoritate celebratissimi illius privilegii Carolini, quod iactabant. Huius autem confirmationem v) in his ipsis comitiis Augustanis Ludouicus Palatinus a Maximiliano denuo impetrauerat. Hinc Friderico mota suspicio, hinc lites tum metuendae, cum Carolus summa rerum potitus esset, quem facilis coniectura erat, non semper, patrio regno deserto, in Germania commoraturum esse. Sed haec si longius persequi uelim, vereor, ne in campum nimis amplum exspatiandum sit. Attigisse suffecerit, ut vel exinde cognoscas, Fridericum sapientissime in suffragio, Hispaniarum regi ferendo, cunctatum esse.

Sed longe grauiorem huius cunctationis causam repetendam esse existimamus ex singulari eius erga Lutherum favore, et Sacrorum emendationem nuperrime coeptam in terris suis iuuandi studio. Etenim, ut hoc vno utar, in ipsis his comitiis Augustanis ad dimittendum deserendumque Lutherum ab ipso Pontifice *) oppugnatus adeo non cessit, ut potius, quo maiora causae Lutheranae timenda esse intelligeret, eo magis et Lutherum, et purioris doctrinae

v) v. LÜNIGII *Reichsarchiv* Part. Spec. P. I, sub tit. *Churpfalz* p. 647.

x) cuius literas d, d. XXIII. Au-

gust. a. MDXVIII. ad ipsum scriptas v. in *Opp. Lutheri* Tom. I. latin. Wirteb. p. CCIII.

nae promulgationem suo patrocínio commendandam esse existimaret. Iam vero Fridericus, siue Maximilianum diutius victurum, siue breui e vita abiturum sibi fingebat, vtrunque meliora, quam si Carolo imperii maiestas collata esset, sperare poterat.

Si enim in vita remanebat imperator, eadem, qua huc vsque aduersus Lutherum vsus fuerat, lenitate, et post vsurus videbatur. Immo non lenitatem solum, sed et praesidium expectare licebat. Etenim, quod satis notum est, nec Maximilianum laebeat, quam esset erroribus deturpata istis temporibus religio, quamque adeo necessaria ecclesiae reformatio, quam iam dudum optauerat. Quid? quod ipse de rebus sacris nonnunquam acriter, sed non sine lumine differuit. y) Nec omnia coeca fide arripuit, sed de praecipuis religionis capitibus certior fieri voluit. In hoc ipso autem conuentu Augustano cum legisset Lutheri theses contra aeruscatores illum, indulgentiarum venditores: non spernendas eas pronunciaffe, et Degenhardo Pfeffingero, Friderici consiliario dixisse fertur: „Quid agit Monachus vester? Sacerdotibus negotium facesset (*Er wird ein Spiel mit den Pfaffen anfangen.*)“ Eidem, vt Friderico tuendum commendaret Lutherum, his verbis mandauit: *Sagt unserm lieben*

y) CUSPINIANVS in vita Maximiliani p. 603. cf. FROMMANIANA p. 641. vbi laudatur etiam *Curiositas regia*, l. Quaestiones 8

theologicae a Max. I. propositae, et a Trithemio, theologo tunc temporis peritissimo solutae.

lieben Oehmen, das er uns den Münch Luther fleißig beware, denn es könd sich bald gelegenheit zutragen, das wir seiner bedürfften.^{a)} Nec defuere, qui Maximilianum de Clero et Pontificibus vehementer conquestum, optauisse traderent,^{a)} vt infidas eorum machinationes vlciscendi aliquando occasio offerretur, adeoque non incongrue conuicerent, ipsum sustinere voluisse ecclesiae emendationem a Luthero susceptam. Quo facilius Fridericus illud etiam in his ipsis comitiis ab eo impetrabat, ne Pontifici ad subsidia, vt quidem simulabat, contra Turcas ferenda Germaniam indulgentiis denuo exhaurire concederetur.^{b)}

At, si Maximiliano, humanis rebus erepto ad interregnum ventum esset, Fridericus III. Vicaria nunc imperii potestate pollens, omni timore, deferendique Lutherum consilio, quo antea vexatus erat,^{c)} abiecto, liberius in promouenda Sacrorum emendatione versari poterat. Contra ea si Carolus I. Germaniae rex praeficeretur, non poterat non Electorem metus angere, ne partim Pontificiae super-

D 2

fitioni

z) MATTHESIVS von der Historien des Herrn D. Mart. Luthers P. 15.

a) IDEM l. c. Kaiser Maximilian waren inn seinem Regiment viel Römische und Curtisanische Stück bewisen, darumb er soll auff gelegenheit geharrt, und getrache haben, sich an

den feindén und zutrerttern der Keyserlichen Mayestaet und krone zu rechen.

b) SPALATINVS in vit. Frid. l. c. p. 39.

c) v. FR. IMM. SCHWARZII, V. S. R. Prol. de consilio Friderici Sap. deserendi Lutherum.

XXVIII

stitutioni addictus, partim ob impetratam legis istius Clementinae veniam sedi Apostolicae obnoxius, contra Lutherum feuerius ageret; licet vanum hunc timorem fuisse euentus rerum docuit. ^{d)}

Poteram multo plures addere causas, quare Fridericum Caroli electioni moram iniecisse nonnulli opinentur, veluti quod dubitauerit, an is, rex Hisp. Germaniae praesse possit, quae Principem suarum terrarum postulare credebatur; quod Ferdinandum, alterum Maximiliani nepotem, Carolo praeferre voluerit, bene gnarus, Germanos malle mediocrium opum imperatoribus parere, quam potentiorum vim pertimescere; quod veritus sit, ne Albertus, Moguntiae Praeful, si apud Carolum, suo maxime studio electum, eadem vteretur auctoritate, qua ipse apud Maximilianum valuerat, omnia referret ad Pontificis, cui tam multa accepta referebat, ^{e)} iubitum in extirpanda, quam tunc clamabant Lutheranorum haeresi; et quae non alia? Verum haec atque talia cum vel parum probabilia, vel satis nota sint; malui in iis adquiescere, quae ex certis rerum documentis confirmari, vel ita diuinari poterant, vt et istorum temporum rationi respondere, et vero etiam euentu rerum comprobari intelligerentur. Id quod, nisi me ab institutioni mei ratione longius abduceret, ex historia Reformationis

d) v. BOEHMII diff. supra laudatam de Caroli V. erga rem euangelicam lenitate.

e) illustrat haec KOEHLERVS in *hist. Münzbel.* Tom. V. p. 138. f.

nis ^{f)} atque Vicariatus Saxonici ^{g)} abunde ostendi poterat. Quare nec ea lubet commemorare, quae de similitudine nescio qua inter Maximilianum et Fridericum Varillasius somniauit. Conficta illa esse et Seckendorffius ^{h)} iam recte suspicatus est, et docet illud, quod imperator eum, licet tantopere sibi aduersatum, non sine summi fauoris testificatione a se dimisit. ⁱ⁾

Ita vero accidit, ut Maximilianus, Caroli electione licet non perfecta, profligata tamen, Augusta discederet. Spem enim conceperat, fore, ut, maiori Septemuirorum parte ei fauente, Saxo etiam expugnari se pateretur. Immo vero reperiuntur quaedam apud Scriptores non spernendos vestigia, de ipsius adeo Friderici suffragio Maximilianum securum fuisse. In quam rem iuuat Spalatini locum addere. ^{k)}

„Ich Spalatinus habe selbst von diesem hochtöblichen Churfürsten gehört, daß der Renner, der fürnehmsten Kaiserlichen Rätthe einer, einstens wie S. Chf. G. bey Kaiserlicher Maj. gewesen, den Kaiser bey dem Rocke gezupft, und wie der Kaiser sich umgesehen, hätte er gesagt: Allergnädigster Herr, in der Sache haben wir eine gute Antwort, von unserm gnädigsten Herrn, Herzog Friederichen zu Sachsen, wenn Eure Kaiserl. Maj. in andern Sachen der Wahl, auch eine gute Antwort von ihm hätten. Da

D 3

hat

f) v. SECKENDORFF Hist. Luther. ad a. 1519.

g) v. ChurSächs. Reichsvic. Gesch. l. c. p. 47. f. et HENR. OTT. MEN-

CKE diff. de Friderico III. Sap. Vicario Imperii. Lips. 1712.

h) in hist. Luth. l. c. p. 50.

i) SPALATINVS l. c. p. 34. 40.

k) l. l. p. 40.

hat der Kaiser denselben Diener ernstlich angesehen und gesagt, hab ich doch eine gute Antwort. Und wie es mein gnädigster Herr, der Churfürst zu Sachsen verstanden und mir anzeigt, so hielt ers dafür, der Kaiser hätte denselben Nachfrager so viel wollen sagen: Ich habe bessere Antwort, denn ich dir tägen will.“ Forte igitur Fridericus, quamquam ipsum suffragium ante legitimum tempus ferre noluit, cum Maximiliano tamen in eo conuenit, vt Carolus, licet ipsi viuo rex Romanorum non adiungeretur, defuncto tamen imperator succederet. Ita certe Fuggerus, qui Electores, Moguntinum et Saxonem, haec imperatori respondisse tradidit:!) Weil des Reichs Ordnung eine freye ungezwungene und unverheißene Wahl erfordere, so wollte ihnen zwar nit gebühren, hierwider zu handeln, noch jemand derentwegen einige Zusage zu thuen. Jedoch in Betrachtung der Großmacht und Tugenden — Karls sollte K. Max. sich ihrentwegen gewiss versichert haben, dass, dafern es einmal zur Wahl kommen sollte, sie keinen vor tauglicher erkennen, und dannhero seines Begehrens eingedenck auch dem Reiche zur Wohlfarth keinen andern, als ihn zum Römischen Kaiser erwählen kömten und würden.“ Nihilominus tamen hanc suam erga Carolum voluntatem ita pectore pressit, vt, quemadmodum idem Spalatinus tradidit, m) nemo mortalium sciret,

1) im Ebremsp. des Erzhauses Oesterr. p. 1361. adde locum supra (p. 23, n. p.) laudatum. Consentit p. HEVTERVS l. c. p. 338. Septemui-

ros, inquit, omnes fere Caesar in sententiam pertraxerat.

m) in vit. Frid. Sap. l. c. p. 28.

ret, cui tandem suffragaturus esset. In quo fortasse hoc consilium sapientissimi nominis Princeps secutus est, ut cunctando Carolum incertum relinqueret, dum Germaniae libertati, atque Procerum imperii auctoritati satis cautum esset. Id, puto, confirmat sequentis anni historia. Sed cum vanum sit, dubia atque incerta sectari, haec in medio relinquamus.

Iam igitur Maximiliano nihil restabat, nisi hoc, ut corona imperatoria a Pontifice ipsi transmitteretur, et conuentus Principum Electorum ⁿ⁾ ad celebranda ipsa Electionis sollempnia institueretur. Quae dum exspectat, ^{o)} missis hinc inde legatis, Electores de nepotis successione identidem admonet. Priusquam autem voti sui compos fieret, in gravissimum morbum incidit, diemque obiit supremum. ^{p)} Quo facto res plane aliam faciem induere, atque per interregni

tem-

n) Eius meminit ipse Fridericus III. in literis, quibus post Maximiliani obitum Vicariatam edicit. in LÜNIGII Reichsarchiv Part. Spec. Contin. II. unter ChurSachsen p. 769. *Wir haben uns versehen, Unser Mit-churfürsten und Wir würden, nach rürlichen abgang Kayserlicher Majestätlicher gedächtnis zusammenkommen seyn, und Uns von allen Sachen der Nothdurft nach unterred haben.*

o) LETTERE DI PRINCIPI Tom. I. f. 57. et GERH. DE ROO

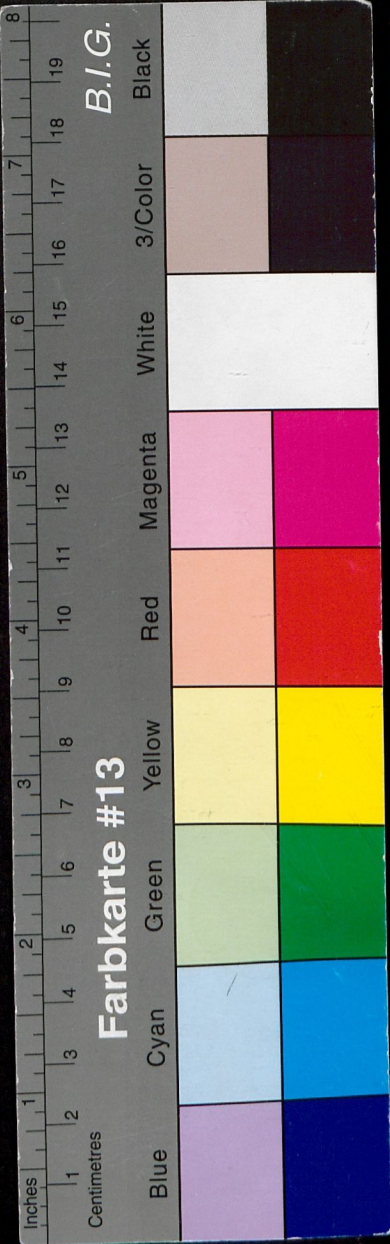
Ann. Austr. Lib. XII. p. 603. — *nec Pontifex nec Electores abnuere videbantur, utique proximis imperii comitiis ea de re perferatur, decretum est.* Ita quoque IO. FABER in orat. funebr. a. d. 16. Ian. 1519. in Max. habita, apud FRIEDER. Scriptt. rer. Germ. Tom. II. p. 742. *Carolus — Romanum imperium ipsum exspectat.*

p) a. d. 12. Ian. an. 1519.

tempus disturbari videbatur. Neque vero minus illa Maximiliani studia tantum Carolo profuerunt, vt, quamuis multa obiicerentur impedimenta, tamen iam facilliori negotio imperator euaderet.

Consilium mihi erat, nonnulla de iis addere, quae in hac causa post Maximiliani obitum acta sunt, vnde ea, quae huc vsque disputauimus, aut clarius intelligerentur, aut magis confirmarentur. Sed cum verendum sit, ne ea, quae ad electionem Caroli in imperatorem pertinent, confundere videamur cum electione eius in regem Romanorum; huiusque materiae plenius ^{q)} explicandae cum tanta sit copia, vt limites huic libello praescripti eam non capiant: terminos huic narrationi hic ponamus. Vos autem, KVEHNII AMICISSIMI, accipite hoc mei communiumque amicorum erga VOS amoris monimentum, quod, quamuis alii forte iudicent leue atque caducum, VOBIS tamen gratissimum et perpetuum fore animus erga nos VESTER sponzor est certissimus. Valere, nosque amicitiae humanitatisque VESTRAE constanti habete commendatissimos. Scripsi Lipsiae mense Nouembri A. R. S. c. l. o. c. c. c. l. x. x. v. i. i. i.

q) Occupauit quaedam HOFFMANNVS l. c. p. 241. f.

B.I.G.

Farbkarte #13

388,7

In
1977

DE
MAXIMILIANO I. IMP.
CAROLI NEPOTIS

IN
REGEM ROMANORVM ELECTIONEM

ANNO MDXVIII. AGITANTE

EXPOSUIT

IOH. GOTTHELF HOCHMVTH.

A. M.

PSIAE

NHEM. HAEREDD. ET KLAVERBTHIA.